

Бондаренко В.И.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПУТИ И УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО
ИМИДЖА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГИИ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ
ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматриваются педагогические условия, необходимые для формирования профессионального имиджа будущего учителя технологий в современных условиях обучения, и анализируются последние исследования в сфере имиджелогии. По вопросу создания профессионального имиджа будущего учителя технологий педагогические условия не могут быть ограничены только обязанностями, т.к. формирование имиджа будущего учителя основывается на принципах единства субъективного и объективного, внутреннего и внешнего, сущности и явления, возможного и необходимого. Основное внимание уделяется необходимости внесения изменений в учебно-воспитательный процесс высшего учебного заведения с целью реализации выделенных педагогических условий.

Ключевые слова: профессиональный имидж, будущий учитель, педагогические условия, деятельность будущего учителя технологий, высшее образование.

Bondarenko V.I.

PEDAGOGICAL WAYS AND CONDITIONS OF FORMING OF PROFESSIONAL IMAGE OF FUTURE
TEACHER OF TECHNOLOGY IN CONDITIONS OF MODERNIZATION OF EDUCATION

The article examines pedagogical conditions necessary to create a professional image of future teacher of technology in today's learning environment, and analyze the latest research in the field of imagology.

Analysis of professional training of future teachers of technology researches their professional image that makes it possible to assume that the formation of professional image of future technology will help teachers to provide certain pedagogical conditions to encourage teachers to creative work and students to professional learning.

In the academic and extra-curricular activities we pay attention to the manifestation of student teachers' professional image, especially behavior, speech, appearance, communication style, which has a positive impact on the effectiveness of pedagogical interaction. It would also help future teachers of technology to get an idea about the way to improve professional level of teachers.

The process of creating a professional image of the future teacher of technology, pedagogical conditions can not be limited only to duties as the future teachers, but it should be mentioned image, formation based on the principles of unity of subjective and objective, internal and external, of nature and effects, possible and necessary. The focus is on the need to make changes in the educational process of higher education institution for the purpose of implementation of these teaching conditions.

Key words: professional image, future teacher, pedagogical conditions, activity of future teacher of technology, higher education.

Рецензент: Кузьменко Ю.В.

УДК 378.147:81'271.12-057.875:37.036:808.5

Будянський Д.В.*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ЗАСОБАМИ ЕСТЕТИЧНО-ОРІЄНТОВАНОЇ РИТОРИКИ

У статті досліджується проблема оптимізації процесу підготовки майбутнього вчителя шляхом використання естетичного потенціалу риторики. Автором підкреслюється важливість формування комунікативної компетентності сучасного педагога засобами мистецтва красномовства. При цьому риторика розглядається як естетично-орієнтована дисципліна. У цьому контексті представлено основні категорії риторики та принципи її викладання у вищій школі. Наведені у публікації форми, методи і прийоми викладання

* Будянський Д.В.*

риторики, спрямовані на ефективний естетичний та мовленнєвий розвиток студентів, сприяють формуванню у них комунікативної компетентності та підвищенню загального рівня педагогічної майстерності.

Ключові слова: риторика, комунікативна компетентність, естетичне виховання, красномовство, естетична діяльність, тренінг.

Сьогодні в процесі модернізації системи професійної педагогічної освіти виявляються суперечності щодо розуміння значущості мовно-естетичного виховання майбутнього вчителя. Про важливість естетичного компоненту в системі підготовки педагога писали П. Блонський, І. Зязюн, А. Макаренко, М. Рубінштейн, В. Сластьонін, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький та інші. Проте на практиці ці ідеї реалізуються недостатньо, оскільки відсутні чіткі критерії визначення рівня естетичного розвитку майбутніх учителів, відбувається скорочення естетичної домінанти в змісті професійної педагогічної підготовки, що призводить до зниження професійного та загальнокультурного рівня студентів. Недоліком в організації навчального процесу в педагогічних вищих навчальних закладах, на наш погляд, є також відсутність або недостатня кількість годин дисциплін мовної підготовки, таких як «Риторика», «Основи культури мовлення», «Основи виразного читання» тощо. Таким чином, естетично-мовленнєвий компонент у формуванні особистості майбутнього вчителя є не базовим, а варіативним. І це при тому, що педагогічна професія є видом діяльності підвищеної мовної відповідальності, а мовленнєва майстерність вчителя є ціннісною якістю особистості. Мовлення вчителя є засобом цілеспрямованого педагогічного впливу і показником рівня естетичної та професійної культури.

У системі професійної підготовки у вищій школі розв'язання завдань як естетичної, так і мовленнєвої підготовки вчителя, на наш погляд, можливе шляхом реалізації естетичної домінанти в змісті професійної підготовки студентів. Значним потенціалом естетико-мовленнєвої підготовки майбутнього вчителя володіє риторика.

У науковій літературі відображено різні підходи до риторики: логіко-аргументативний (О. Зарецька) [3], комунікативно-практичний (Л. Мацько, О. Мацько) [4], філософсько-педагогічний (Г. Сагач) [5] та інші. Проте, мало-дослідженими залишаються такі аспекти риторичної науки в контексті сучасних освітніх тенденцій, як артистичний та естетичний розвиток майбутнього вчителя у процесі вивчення основ красномовства.

На наш погляд, актуальним є питання вивчення естетично-орієнтованого підходу до риторики на основі виявлення і практичного використання естетичного потенціалу цієї дисципліни з метою формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Мета статті – дослідити естетичну домінанту викладання риторики в процесі формування комунікативної компетентності майбутніх учителів.

Основою нашого дослідження стали педагогічні теорії естетичного виховання вчителя (А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський), теорії класичної риторики (Платон, Аристотель, Цицерон, Квінтіліан, М. Ломоносов, Ф. Прокопович), теорії сучасної вітчизняної та зарубіжної риторики (Ю. Рождественський, Д. Карнегі, Г. Сагач), теорія естетики мовної діяльності (М. Бахтін, І. Зязюн), концепція педагогічної риторики (Л. Мацько, О. Мацько, А. Михальська).

На снові аналізу цих досліджень нами було виявлено естетичний та культуруотворювальний потенціал риторики, що дозволило об'єднати функції професійно-мовної та естетичної підготовки майбутнього вчителя в межах начального курсу риторики. У такому контексті риторика набуває нового змісту як естетично-орієнтована дисципліна.

У професійній підготовці майбутнього вчителя естетичне виховання є важливим компонентом теорії та методики професійної педагогічної освіти. Серед компонентів

професійної майстерності окремо досліджуються якості педагогічного мовлення – естетичний смак, дар слова, вміння говорити красиво та захоплено (В. Острогорський), педагогічне красномовство (М. Рубінштейн), мовленнєва майстерність (А. Макаренко), розуміння, відчуття слова, яке є засобом виховання та естетичного розвитку (В. Сухомлинський), культура мовлення, її емоційність, виразність, естетика зовнішнього вигляду та поведінки (Г. Сагач), естетика педагогічного спілкування (І. Зязюн) тощо.

На основі цих досліджень визначимо головні завдання естетично орієнтованої риторики в навчальному процесі вищої школи:

- виховання «почуття форми» як інтегральної здібності естетичного сприйняття (емпатія, асоціативні зв'язки мислення й уяви в сприйнятті форми і мовленнєвому продукуванні);
- розвиток естетичного ставлення до спілкування;
- формування естетичних потреб, зокрема у досконалому мовленні;
- розвиток естетичного смаку;
- формування авторського, оригінального ораторського стилю (зовнішній вигляд, сценічне оформлення, манера виступу тощо);
- загальне естетичне виховання особистості шляхом знайомства з найвизначнішими пам'ятками світового і вітчизняного красномовства;
- гармонізація стосунків між людьми;
- формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя як системи знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування у різноманітних ситуаціях, здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми на високому професійному рівні [6].

Формування комунікативної компетентності, на наш погляд, означає розвиток красномовства педагога, основою розвитку якого є естетичні потреби досконалому мовленні, вміння сприймати мовлення, його виразні засоби, розвиток естетичного смаку.

Існують різні підходи до розуміння змісту поняття «риторика» (Ю. Рождественський, Г. Сагач, А. Михальська та інші). Ми вважаємо риторику естетичною дисципліною, спрямованою на формування знань щодо суті прекрасного в мові, розвиток умінь і навичок гармонійного, естетично привабливого мовлення усіх родів (академічного, соціально-побутового тощо) [2].

Естетичний потенціал риторики було сформовано в процесі історичного розвитку мистецтва красномовства у працях його фундаторів (Платон, Аристотель, Демосфен, Діонісій Галікарнаський, Ціцерон, Квінтіліан) та вітчизняних риторів (П. Могила, І. Галятовський, Ф. Прокопович) та інших [1].

На основі аналізу літератури з основ красномовства нами було виділено категорії риторики, які містять естетичний компонент.

Перш за все естетична сутність риторики розкривається у ключовій категорії «красномовство». Наводимо дефініції цього поняття. Красномовство – це:

- майстер переконання, який вселяє віру в справедливе і несправедливе, вміння захоплювати душі словами не тільки в судах, а й інших громадських місцях і в побуті (Платон) [2];
- мистецтво про будь-яку матерію красиво говорити і цим прихилити інших до своєї думки (М. Ломоносов) [там само];
- здібність розуму, уяви, здатність виражати свої думки, дар потрясати душі, переливати в них свої пристрасті і передавати їм образи своїх розумів (А. Мерзляков, М. Сперанський) [4];
- мистецтво володіння «даром слова», мистецтво мислити і говорити, досконалість мови (К. Зеленецький, М. Ломоносов, Н. Кошанський) [там само].

Отже, красномовство визначається як вміння і здатність виражати думки красиво і переконливо в різноманітних ситуаціях публічного спілкування.

До інших естетично орієнтованих понять риторичної науки ми відносимо:

- образ оратора (сукупність внутрішніх і зовнішніх етичних та естетичних характеристик особистості красномовця);
- риторичний ідеал (зразок спілкування, гармонія мовних засобів, орієнтир для оцінювання промови і мовленнєвої поведінки оратора, істинність переконливого мовлення, моральність на користь суспільству, чіткість і впорядкованість);
- естетичний смак та естетичне сприйняття слова;
- категорія «пафос» – творча схвильованість, емоційний стан оратора і вплив на психологічну сферу слухачів;
- естетична насолода (справжнє красномовство не тільки інформує, переконує, хвилює, але й дарує задоволення як оратору так і аудиторії).

Розглянемо окремі з них докладніше.

Система естетичних категорій визначила побудову естетично орієнтованого змісту програми курсу риторики.

Процес підготовки і виголошення промови докладно досліджується в таких розділах класичної риторики:

- інвенція – винахід, ідея, пошук теми, проблеми виступу;
- диспозиція – розташування матеріалу;
- елокуція (елоквенція) – засоби мовного оформлення та прикрашання промови, риторичні тропи та фігури;
- меморія – методи запам'ятовування тексту;
- акція – мовотворча діяльність оратора перед аудиторією;
- релаксація – відновлення витраченої енергії, аналіз власних помилок, висновки [4].

За наявності естетичної установки (на етапі «інвенція») мова закономірно виявляє свою естетично інструментальну природу і є естетичною цінністю як для оратора, так і для слухачів.

Проте найбільш естетичними розділами прийнято вважали «елоквенцію» та «акцію», оскільки саме на етапах мистецької обробки і виголошення промови відбувається реалізація естетичної сутності красномовства. Зокрема на етапі вивчення розділу риторики «Елокуція» відбувається цілеспрямоване виховання «почуття форми», що дозволяє підготувати студентів до сприйняття мовлення, тобто розвинути вміння слухати і чути, розрізняти використані засоби виразності.

Ознайомлення із категорією «образ оратора» на етапі вивчення розділу «Акція» допомагає студентам вибудовувати високопрофесійну мовленнєву поведінку, використовувати прийоми взаємодії, невербальної та інтонаційної виразності.

Поруч із традиційними розділами програми «Історичні етапи розвитку риторики», «Роди та види красномовства», «Етапи підготовки та виголошення промови» до змісту включено і такі теми, як «Красномовство як естетичний феномен», «Основи виразного читання в діяльності вчителя», «Театральне мистецтво у підготовці оратора» тощо.

Методологічні принципи естетично орієнтованої концепції риторики визначили вибір форм і методів викладання. Серед них:

- 1) проблемна лекція, евристична бесіда, художня, науково-популярна розповідь;
- 2) розробка і реалізація на практиці мовленнєвих ситуацій діалогічного характеру, на основі яких формуються вміння вести красномовний діалог;
- 3) красномовство викладача риторики (ритора) як певний зразок професійно-педагогічного мовлення;
- 4) вправи на доцільну мовну поведінку оратора, вибір релевантних засобів невербальної виразності в різноманітних мовленнєвих ситуаціях;
- 5) використання діалогічних риторичних жанрів;

6) аналіз ораторської діяльності представників сучасного політичного, академічного, ділового, дипломатичного, соціально-побутового красномовства щодо структури промови, використання ораторських прийомів, манери виступу, технічних засобів та ін.

7) риторичні етюди – реалізація мовної поведінки риторика в заданих обставинах: а) виголошення класичних промов античного та сучасного, зарубіжного та вітчизняного красномовства від імені автора; б) мовленнєві ситуації з літературних творів (монолог Івана Іскри, сповідь Марусі з роману «Маруся Чурай», уривки з творів Т. Шевченка, гумористичні монологи та діалоги з творів Остапа Вишні тощо);

8) ораторський тренінг:

- ситуативний мовленнєвий тренінг – освоєння формул етикету (привітання, звертання, прохання, відмови тощо), робота в групах;

- тренінг виразності мови – формування якостей мовленнєвої (артикуляційної, дикційної, інтонаційної) і невербальної виразності;

- круговий тренінг – спілкування в гармонійному колі, де монологічні виступи та діалогічна взаємодія студентів і викладача здійснюються не в аудиторії (біля дошки чи на кафедрі), а в більш комфортній для спілкування зоні (бібліотеці, актовій залі, музеї тощо).

Таким чином, зазначені форми і методи навчання сприяють ефективній реалізації естетичного потенціалу риторики в навчальному процесі вищої педагогічної школи.

На основі узагальнення вищевикладених положень ми доходимо таких висновків:

Важливою складовою процесу професійної підготовки майбутнього вчителя є естетичне виховання, спрямоване на розвиток естетичного смаку, здатності до естетичного сприйняття, естетичного ставлення до педагогічної професії.

Процес професійної підготовки майбутнього вчителя доцільно збагатити новим естетично орієнтованим викладанням навчальних дисциплін, спрямованих на вдосконалення мовленнєвої майстерності. Серед них особливе місце посідає риторика.

Сутність естетично орієнтованого підходу до викладання риторики полягає в реалізації на практиці естетичного змісту навчального курсу, спрямованого на естетичний розвиток студентів.

Представлена нами система викладання курсу риторики сприяє естетичному розвитку студентів у процесі їх професійної підготовки, забезпечуючи формування комунікативної компетентності, проте в подальших наукових розвідках вона може бути більш досконалим вигляду.

Література:

1. Абрамович С. Д. Риторика : [навч. посібник] / С. Д. Абрамович, М. Ю. Чікар'єв – Львів : Світ, 2001. – 240 с.
2. Будянський В. І. Риторика – мистецтво красномовства : [навч. посібник] / В. І. Будянський, Д. В. Будянський. – Суми : ПВКП «Корпункт», 2012. – 189 с.
3. Зарецкая Е. Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации / Зарецкая Е. Н. – 3-е изд., испр. – М. : Дело, 2001 – 480 с.
4. Мацько Л. І. Риторика : [навч. посібник] / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – Київ : Вища шк., 2003. – 311 с.
5. Михальская А. К. Педагогическая риторика : [учебное пособие] / А. К. Михальская. – Ростов н/Д : Феникс, 2013. – 379 с.
6. Ницета В. А. Риторична компетентність учнів загальноосвітніх шкіл як педагогічна проблема / Ницета Володимир Анатолійович // Вісник Національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2010. – № . – С. 96.
7. Педагогічна майстерність : [підручник] / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К. : Вища школа, 2004. – 417 с.
8. Сагач Г. М. Риторика : [навч. посібник для середн. і вищих навч. закладів] / Сагач Г. М. – Київ : Ін Юре, 2000. – 565 с.

Будянский Д.В.

**ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
СРЕДСТВАМИ ЭСТЕТИКО-ОРИЕНТИРОВАННОЙ РИТОРИКИ**

В статье исследуется проблема оптимизации процесса подготовки будущего учителя путем использования эстетического потенциала риторки. Автором подчеркивается важность формирования коммуникативной компетентности современного педагога средствами искусства красноречия. При этом риторика рассматривается как эстетико-ориентированная дисциплина. В этом контексте представлены основные категории риторки и принципы ее преподавания в высшей школе. Представленные в публикации формы, методы и приемы преподавания риторки, направленные на эффективное эстетическое и речевое развитие студентов, способствуют формированию у них коммуникативной компетентности и повышению общего уровня педагогического мастерства.

Ключевые слова: риторика, коммуникативная компетентность, эстетическое воспитание, красноречие, эстетическая деятельность, тренинг.

Budyanskiy D.V.

**FORMING OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS
BY MEANS OF AESTHETIC-ORIENTED RHETORIC**

The article is devoted to the problem of optimization of process of preparation of future teachers through the use of the aesthetic potential of rhetoric.

On the basis of analysis of modern researches of process of preparation of future teachers to professional activity it is concluded that there are serious drawbacks in such important aspects as aesthetic education and speech development of students. The teacher is an example by means of purposeful pedagogical impact he (she) indicates the level of aesthetic and professional culture. Solving problems of aesthetic and speech preparation of teacher is possible through the implementation of aesthetic potential of rhetoric in the system of professional training at high school.

The author emphasizes the importance of formation of communicative competence of a modern teacher through the art of eloquence. This rhetoric is seen as the aesthetic-oriented discipline. In this context the major categories of rhetoric are presented, among them the eloquence, the image of speaker, rhetorical ideal, aesthetic perception of speech in high school. In the article the forms, methodologies and techniques of teaching rhetoric are presented, among them the problem of development of lecture, heuristic conversation, speech situation of dialogical nature, rhetorical studies, analysis of public speaking activities representatives of contemporary eloquence. The content, types, functions, speech training are analyzed in details in the system of teaching rhetoric. This system of work with future teachers helps them to develop communicative competence and increase the general level of pedagogic mastering.

Key words: rhetoric, communicative competence, aesthetic upbringing, eloquence, aesthetic activity, training.

УДК 378.371.134

Волкова Л.Й.*

**ФОРМУВАННЯ ФАСИЛЯТИВНОСТІ – ІНТЕГРАТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНО-
ОСОБИСТІСНОЇ ЯКОСТІ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ
ПЕДАГОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ**

У статті розглядаються питання формування професійно-особистісних якостей майбутніх вчителів. Досліджується взаємозв'язок між пріоритетними професійно-особистісними якостями, які є найсуттєвішими з точки зору ефективності педагогічної діяльності, та визначається одна з основних – інтегративна якість – фасиліативність. Висвітлюється феномен фасиліативності, його складність, багатоаспектність, види та актуальність цієї сентенції. Розглядається процес формування фасиліативності

* © Волкова Л.Й.*